

KENNETH SPARR

DEN GITARRSPELANDE SOCKERBAGAREN OM CARL JOHAN GRAFSTRÖM OCH HANS GITARRSKOLA

År 1857 trycktes i Stockholm *NY GITARR-SKOLA FÖR BEGYNNARE och dem, hvilka utan att ega musikaliska förkunskaper, likväl vilja på egen hand lära sig spela Guitarr. Innehållande fullständig musikalisk förkännedom och så mycket af musikens teori som för en Guitarrspelare kan vara nödigt att känna, samt: skalor, intervaller och utvikningar i mer än hundra öfningar, jemte tolf korta korta men högst ändamålsenliga öfningsstycken. AF G. J. CHARLES.*¹ Denna tidstypiskt omständliga titel döljer en gitarrskola som är den första med ett helt igenom svenskt ursprung.² I svenska gitarrsammanhang saknas namnet G. J. Charles helt och man förstår ganska snart att det rör sig om en pseudonym. Bakom denna gömmer sig Carl Johan Grafström. Det framgår klart redan av uppgiften om skolan i *Svenskt boklexikon 1830-1865* där författarens verkliga namn anges (Linnström 1961:488). Personen bakom gitarrskolan är intressant och en god exponent för ett Sverige på väg in i industrialismen. Sockerbagaren, konditorn och fabrikören Carl Johan Grafström var en mångsidigt begåvad person i den snabbt växande huvudstaden Stockholm. Han var, förutom skicklig, stolt yrkesman och hantverkare med estetiskt sinne, dessutom begåvad med förmåga att uttrycka sig i både tal och skrift. Han står med ena foten i ett hantverkssamhälle och med den andra i ett dynamiskt industrisamhälle. Sitt engagemang i samhällsfrågor gav han uttryck för både som lokal- och som rikspolitiker. Han ägnade sig dessutom åt ideellt arbete inom sina yrkesorganisationer och inom skarpskytterörelsen. Uppenbarligen var han både musikaliskt intresserad och begåvad även om det hittills enda kända uttrycket för detta är hans gitarrskola.

¹ Exemplar av denna finns i Statens musik- och teaterbibliotek (2 ex under signum Gi. S. a 1), i Uppsala universitetsbibliotek (signum Sv.instr.mus.tr. Läroböcker 36:8) samt Lunds universitetsbibliotek (signum Musik).

² Gitarrskolan finns inte förtecknad i Stenstadvold (2010). Däremot är den omnämnd i Fryklund 1931:56, Bredvad-Jensen 1972:16, Sparr 1989b:30 samt i uppdaterade svenska och engelska versioner på <<http://www.tabulatura.com/musgit.htm>> (2012-06-18) respektive <<http://www.tabulatura.com/GUITSWE.htm>> (2012-06-18)

Gitarren i Sverige under första hälften av 1800-talet

Innan jag ger en närmare beskrivning av gitarrskolan och dess författare finns anledning att något belysa gitarrens roll i svenskt musikliv under 1800-talets första hälft.³ Förvisso kan vi finna enstaka spår av instrumentet i Sverige under 1600- och 1700-talen, men det är först under 1820- till 1840-talen som gitarren får en mer framträdande plats, huvudsakligen som *Hausmusik*-instrument. Importförbudet på musikinstrument och Åhlströms monopol på att trycka musik begränsade gitarrens utveckling i Sverige, men det fanns tillgång till både instrument, musik och läroböcker redan från tidigt 1800-tal. En konkurrent till gitarren var den svenska lutan, som började utvecklas redan under 1780-talet och som kunde fylla behovet av ett billigare och mer transportabelt musikinstrument än t.ex. klaveret. En ytterligare fördel var att lutan tillverkades i landet. Det fanns en relativt omfattande hantverksproduktion av svenska lutor under 1700-talets sista och 1800-talets första decennier. Tveklöst var den svenska lutans viktigaste roll att fungera som ackompanjemangsinstrument bl.a. till den s.k. åhlströmska visrepertoaren, men den fungerade också i instrumentala sammanhang som solo- och ensembleinstrument, även om exemplen är få jämfört med kombinationen sång och luta. Den svenska lutan kunde alltså fungera som ett gott substitut för gitarren. Det tillverkades visserligen gitarrer i Sverige av bl.a. Matthias Petter Kraft, Lorens Mollenberg, Johan Jermer och långt senare av Otto Selling, men produktionen var begränsad jämfört med tillverkningen av lutor. I de europeiska huvudstäderna, framför allt Paris, Wien och London, fann gitarren en entusiastisk, stor publik och intresserade amatörer. Detta återspeglas i avsevärda kvantiteter av musik, skolor och instrument som tyder på en betydande kundkrets inte minst i den framväxande medelklassen. Gitarrvirtuoser (och i många fall tillika gitarrkompositörer) gav bejublade konserter, turnerade i större städer och gav gitarrundervisning inte minst till högborgerliga och aristokratiska unga damer. Samma fenomen, fast i betydligt mindre omfattning, kan vi också se i Sverige 1820-1850. Att gitarren var vanligt förekommande i svenska hem framgår bl.a. av Berit Ozolins undersökning av musiknotiser i bouppteckningar (1970). I den dåtida dagspressen förekommer ofta annonser om nya och begagnade

³ Fryklund 1931:51-57. Bredvad-Jensen 1972 och de av honom citerade verken ger en viss bakgrundshistorik. En översiktlig historik finns också i Giertz 1979:213-243. Mera detaljer finns i Sparr 1988 samt i en uppdaterad engelsk version på <<http://www.tabulatura.com/SWEGUIT.htm>> (2012-06-18). Fälth 1998.

gitarrer, gitarrnoter och gitarrsträngar vilket tyder på att det fanns en efterfrågan. Under perioden 1818 till 1860 publicerades omkring 200 verk för gitarr i Sverige varav huvuddelen är för sång till gitarrackompanjemang (Sparr 1989:20-40). Gitarrens viktigaste roll i Sverige under denna period var som ackompanjemangsinstrument även om det också finns exempel på ett mera solistiskt och avancerat musicerande.⁴ Ett antal konserter i Sverige med utländska gitarrvirtuoser finns noterade från 1820-talet och framåt. Några av dessa virtuoser undervisade också svenska elever på gitarr och lät publicera sina kompositioner här: Carl von Gärtner, Pietro och Joachim Pettoletti. Andra som Karl Töpfer konserterade enbart.

Gitarrskolor

Till skillnad från t.ex. pianot och violinen blev gitarren aldrig ett konservatorieinstrument under 1800-talet och det finns exempel på att synen på gitarren var något nedlåtande och ibland föraktfull. Det är först på 1900-talet som man börjar se gitarren som ett seriöst musikinstrument och ger den plats i den högre musikundervisningen. En konsekvens av detta var att det saknades en standardiserad undervisningsmetodik eller standardiserade läroböcker för gitarren. Som Erik Stenstadvold framhåller bidrog säkert gitarrens frånvaro vid konservatorierna och bristen på en standardiserad pedagogik till en stagnation i instrumentets utveckling under andra hälften av 1800-talet (Stenstadvold 2010:xii). Det gavs därmed också utrymme för en vildvuxen flora av gitarrskolor och varje gitarrist med självaktning lät publicera sin egen gitarrmetodik.⁵ Den mest framgångsrika i genren torde vara Ferdinando Carulli vars gitarrskolor gavs ut på många språk, i många varianter och under mycket lång tid. Bara i Sverige trycktes Carullis verk i minst två olika versioner, varav den ena gavs ut i inte mindre än åtta upplagor och den andra i minst fyra. Men även Mauro Giulianis *Studio per la chitarra* gavs ut i en komplett svensk översättning på 1840-talet och trycktes i en andra upplaga under samma årtionde. Utländska gitarrskolor fanns dessutom tillgängliga i Sverige mycket tidigt på 1800-talet. Redan 1801 annonseras t.ex. om Trille Labarres *Nouvelle méthode pour la guitare*.⁶ Några år senare, 1804, görs reklam för en tysk översättning av Charles

⁴ Sparr 1989a samt en uppdaterad version <<http://www.tabulatura.com/skottorp.pdf>> (28 juni 2012).

⁵ Stenstadvold 2010:xii-xv ger en god översikt över gitarrskolorna och deras utveckling under perioden 1760-1860.

⁶ Dagligt Allehanda 22 september 1801.

Doisys *Principes généraux de la guitare* från 1801.⁷ Förutom de redan nämnda utländska skolorna av Labarre och Doisy salufördes sådana av t.ex. Molino, Bornhardt och Carulli. Liknande annonser förekommer sedan regelbundet, om än sparsamt, under perioden fram till 1829 då den första gitarrskolan på svenska publicerades, J. Müllers *Guitarre-Skola eller Anvisning att Stämma och Spela Guitarre, efter Bornhardts, Carullis, Guileanis (sic), Hapders (sic) et Molinos Methoder*. Några år senare, 1832, kom ytterligare ett kompilat: Anton Gustaf Dannströms (?-1839) *Guitarre-Skola efter Molinos, Carullis och Guillanis [sic] methoder öfversatt och utarbetad...* Denna skulle året efter, 1833, följas av Ferdinando Carullis *Fullständig Guitarre-Skola...* samt samme författares *Guitarre-Skola...*, men nu i översättning av hovkapellisten, flöjtisten och klarinettisten Carl Ferdinand Bock. Den sistnämnda skolan försågs i sin sjunde upplaga med ett bihang av en annan hovkapellist, violinisten Jean Nagel. Nagel hade gått i lära hos Paganini och undervisade bl.a. prins Gustaf på gitarr.

Grafströms Ny Guitarre-Skola för begynnare...

Att, som nämnts, Carl Johan Grafström, gömd bakom pseudonymen G. J. Charles, är författaren till gitarrskolan styrks ytterligare av dedikationen till Grafströms dotter Marie Pauline i ett av exemplaren.⁸ På titelbladet finns följande notering: ”Till Pauline Grafström / kärleksfullt af Författaren”. Detta exemplar har också ägarinnans namnstämpel på försättsbladet: ”Pauline Cederborgh”. Eftersom Marie Pauline Grafström (1849-1926) gifte sig med Fredrik Reinhold Cederborgh den 11 november 1873 så bör Carl Johan Grafström ha skrivit sin dedikation före detta datum.⁹ Med tanke på alla andra publikationer Grafström gav ut under eget namn så är det lite förvånande att han bara i detta sammanhang använde sig av en pseudonym. Tyckte han möjligen att det var opassande att ge ut den i eget namn? Vid denna tid hade verkligen pianot slagit igenom med full kraft och som Grafström själv säger i sin gitarrskola:

Guitarrens vänner kunna med skäl klaga öfver den ringa uppmärksamhet man här i landet egnar detta, om det rätt behandlas, angenäma kammarinstrument. Deremot har man anmärkt, att det dyrbara, svåra och, hvad stämningen beträffar, ömtåliga och

⁷ Stockholms Posten 7 mars 1804

⁸ Statens musik- och teaterbibliotek signum Gi. S. a 1

⁹ Stockholms stadsarkiv, Jakob och Johannes kyrkoarkiv E II:9 Lysningsbok 1873-1880, 58; Stockholms stadsarkiv, Adolf Fredriks kyrkoarkiv B I a:31, Inflyttningslängd 1891, fol. 95v-96.

kostsamma pianot, numera ej får saknas ens i portvaktarens trånga boning.
(Grafström 1857:4)

Gitarrskolan har troligen förlagts på Grafströms egen bekostnad. Den trycktes hos J. & A. Riis boktryckeri på ett papper av för tiden ovanligt hög kvalitet, vilket kan indikera att upplagan inte var särskilt stor. Det förefaller också som få exemplar av skolan är bevarade. Gitarrskolan noteras i *Intelligensblad för svenska bokhandeln* 1858 under rubriken ”Musikalier utkomna från den 1 Juli till den 31 December 1857” och med noteringen ”(Gust. Rahm)” som sannolikt anger distributören.¹⁰ Gust. Rahm betecknas som ”Antiqvit.-Bokhandlare”.¹¹ Det är något förvånande att Grafström inte lät något av de etablerade musikförlagen sköta tryckning och distribution av gitarrskolan. Grafström var bekant med flera personer i branschen, t.ex. Rylander och Ninian Caron. Allmänhetens och därmed också förläggarnas intresse för gitarmusik tycks dock ha minskat under 1840-talet och flera försök att ge ut s.k. magasin eller bibliotek för gitarrspelare hade blivit kortlivade (Wiberg 1955:220-221). Möjligen ansåg Stockholms musikförläggare att marknaden för gitarrskolor var mättad. Både Carullis och Giulianis skolor fanns tillgängliga i svenska versioner och i flera upplagor.

Vi vet inte hur många exemplar av Grafströms skola som trycktes eller var de såldes. Det är väl rimligt att anta att försäljningen skett via musikhandeln, t.ex. hos Hirsch, Lundquist och Josephson (*Litet förläggarelexikon* 1970:9-13; Wiberg 1955). Även bokhandlarna i Stockholm sålde musikaler så det fanns många möjliga distributionskanaler. Jag har dock inte kunnat hitta Grafströms gitarrskola i någon av de dåtida musikförlags- eller musikhandelskatalogerna. Den finns heller inte nämnd i *Ny tidning för musik* 1857 eller *Tidning för Theater och Musik* 1859 så dess utgivning har förbigåtts med tystnad. Intressant nog finns ett exemplar av gitarrskolan med en dedikation till Johan Leonard Höjjer (1815-1884), tonsättare, musikskriftställare, organist, musikläroboksförfattare och lexikograf: ”S.H.T. / H. Herr L. Höjjer / Högaktningsfullt / af Författaren”. Höjjer gav 1864-1867 ut sitt kända musiklexikon (Höjjer 1864 & 1867). Varken Grafström eller hans gitarrskola omnämns i lexikonet. Höjjer var dessutom redaktör för *Ny Tidning för Musik* som var den viktigaste musiktidningen vid 1800-talets mitt och Grafström kanske hoppades på att hans gitarrskola skulle ha omnämnts där. Så blev emellertid icke fallet. Det lär

¹⁰ *Intelligensblad för svenska bokhandeln* No. 2 den 23 januari 1858.

¹¹ *Intelligensblad för svenska bokhandeln* No. 24 den 28 November 1857.

knappast ha varit några pekuniära intressen som låg bakom Grafströms publicering av sin gitarrskola eftersom han var verksam som framgångsrik och välbeställd konditor. Jag inbillar mig att det snarare handlar om ett genuint intresse för gitarren och möjligen med tanke på att stimulera sin förstfödda, dottern Marie Pauline, att bli intresserad av instrumentet.

Carl Johan Grafström bör både ha behärskat gitarrspelet väl och varit kunnig i musikteori för att kunna skriva en gitarrskola. Kanske han i samband med sin vistelse i Frankrike under senare delen av 1840-talet också kom i närmare kontakt med gitarren där. Han skriver i förordet till sin gitarrskola att ”den är frukten av praktisk erfarenhet”. Var, hur och när han bekantade sig med gitarren är inte känt, men han har haft god kännedom om både Carullis och Guillianis gitarrskolor. Han har dessutom synpunkter på deras pedagogik. Om 1800-talets gitarrskolor skriver Grafström att de innehåller:

(t.ex. Carullis) en mängd mer eller mindre lätta kompositioner, hvilka alldeles icke äro några etuder och således alldeles utan allmän nytta för eleven, eller också (t.ex. Guillianis[sic]) en så stor mängd och så omständligt utarbetade etuder att nybörjaren snart misströstar och i de flesta fall innan han ännu har lärt något, lemnas i sticket af det tröttnade tålamodet.

Grafström skriver vidare att hans egen gitarrskolas

utgifvande är föranledt af en varm önskan, att på kortaste vägen föra eleven grundligt och väl så långt framåt, att han, då skolan är väl genomgången, bör med lätthet kunna exequera alla vanliga gitarr-ackompanjemanger och, om han önskar utbilda sig till solospelning, snart skall vara hemmastadd i Mauro Guillianis [sic] superba Gitarrskola för mera försigkomne, till hvilken denna bör anses såsom en förberedelse. (Grafström 1857:4)

Grafström avstod från att ta med traditionella övningsstycken med intressantare musikaliskt innehåll. I stället förses eleven med repetitiva övningsstycken. Det enda stycket som identifieras är skillingtrycket Fjällgubben (Långt upp i Norden på fjällryggens topp...) som var populärt under 1800-talet.¹² Liksom Grafströms andra publikationer inom helt andra områden så kännetecknas hans gitarrskola av systematik och noggrannhet i detaljer. Han förutsätter en läsare utan musikaliska

¹² Svenskt visarkiv, Vis- och låtregister

<<http://katalog.visarkiv.se/lib/views/visolat/ShowRecord.aspx?id=557549>> (2012-06-30)

förkunskaper och inleder med en utförlig genomgång av musikens och notationens grunder. För den som vill fördjupa sig i mera solistiskt gitarrspel rekommenderar Grafström Giulianis gitarrskola, t.ex. i avsnittet om ”fioriturer”. Vid tiden för publiceringen av Grafströms skola fanns Giulianis *Studio per chitarra* tillgänglig i svensk översättning och redan före 1850 var den inne på sin andra upplaga (Giuliani 1842-1848). Giulianis skola förutsatte också att eleven hade de grundläggande kunskaper i musik som just Grafströms skola ger. Grafström säger inget detaljerat om anslagstekniken för höger hand, d.v.s. vi får inte veta om vi skall anslå med naglar eller fingertoppar. Om högerhandens placering säger han att den ”bör hvila på sitt lillfinger, som stödjäs på Guitarrens resonansbotten, midt emellan stallet och ljudhålet.” Detta var den brukliga handställningen under större delen av 1800-talet. Han refererar också till den äldre tekniken att använda vänster hands tumme på den lägsta strängen vid vissa ackord och grepp. Däremot säger han inget om användningen av ett capo tasto som annars var vanligt förekommande. Grafströms gitarrskola var i första hand avsedd för att utföra ett ackompanjemang till sång och att hans ambitioner sträckte sig inte så mycket längre. Hemmamusicerandet hade stor omfattning under mitten av 1800-talet:

Det man kan kalla nöjeslivet utspelades huvudsakligen i hemmen. Det var där man övade sig i sång och spel, det var där bekantskapskretsen samlades för att höra de musikaliska talangerna spela eller sjunga sånger och duetter, ... Pianot var det viktiga universalinstrumentet och musikhandeln fyndplatsen för de senaste danserna och sångerna. (Tegen 1982:9)

Pianot var förvisso det viktigaste instrumentet i hemmamusicerandet, men man bör dock inte underskatta gitarrens betydelse i sammanhanget. Gitarren hade också vissa fördelar jämfört med pianot: låg inköpskostnad lätt att transportera, lättare att stämma och att hantera.

Visserligen gavs det ut en åttonde upplaga av Carullis gitarrskola 1863, men det skulle dröja ända till 1876 innan nästa svenska gitarrskola skulle ges ut av musikhandlaren Jonas Petrus Sjöberg i Sundsvall. Då hade gitarren fått en delvis ny hemvist i frikyrkorörelsen som ackompanjemangsinstrument till andliga sånger. Denna utveckling hade redan påbörjats under 1840-talet med den lovande konsertgitarristen Oscar Ahnfelt som centralgestalt med sina populära *Andeliga Sånger med Accompannement af Pianoforte eller Guitarre* som började utges 1850. Synen på gitarren som ”jesusknäppa” och piginstrument försvårade och fördröjde kanske ytterligare gitarrens accepterande som ett seriöst konsertinstrument i Sverige.

Carl Johan Grafström

Carl Johan Grafström föddes 11 juni 1820 i Stockholm som oäkta barn till tracteuren Benjamin Grafström (1767-1837) och demoiselle Maria Elisabeth Ytterberg (1785-1854). Fadern Benjamin var styvson till hovkapellisten Johan G Grafström (1750-1794), som också var organistutbildad prästson. Efter sin tid som violinist i hovkapellet tjänstgjorde denne som organist i Västerås och tillika director musices vid gymnasiet där. Han återkom till Stockholm 1786 och återfinns på operastaten detta år.¹³ Det fanns således gott musikaliskt påbrå på Carl Johan Grafströms fäderne och åtminstone ett av hans barn, Carl Johan (Jean) Benjamin Grafström (1859-1925), kom senare att ägna sig åt musiken professionellt och var yrkesverksam som operasångare på Kungl. Teatern (Operan) från 1886-1919 samt filmskådespelare (Svenskt biografiskt lexikon 1969:202).

Carl Johan Grafström noteras 1834-1841 som 14-årig lärling hos den kände konditorn Ferdinand de la Croix (1804-1881). De la Croix var en dynamisk och företagsam person och Grafström var lärling hos honom under en expansiv period. Säkert gjorde de la Croix intryck på den unge Grafström och kanske påverkades Grafström av de intellektuella och konstnärliga miljöerna.¹⁴ Grafström var parallellt med sitt lärlingskap hos de la Croix elev vid Teknologiska institutet i Stockholm och förblev så åtminstone till 1841. Teknologiska institutet var en föregångare till KTH.

Ett musikintresse fanns tidigt hos Carl Johan Grafström. Han skriver själv i sin dagbok 1841:

alltid har jag vurmat för musik men under romanläsningsruset hade denna håg vilat latent inom mig. Efter åhörandet av Jenny Lind flammade min kärlek för musiken åter upp....Bland makulaturen i en hökarebod upptäckte jag exemplar av Nordbloms sångskola. ..Köpte mig en gitarr, gitarrskola, stämgaffel osv. Spelte nu så som jag förut läst : om nätter, söndagar. Spelte mig blåsor på nio fingrar och sjöng skalor etuder osv.

Han skaffade sig också ett piano och

¹³ Grafström, släkter, Svenskt biografiskt lexikon, <<http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=13126>> (2012-06-30). Karle 2000:211.

¹⁴ Stockholms stadsarkiv, Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BB:2-6 Mantalsuppgifter 1835-1839, Jakobs församling 1835 nr 63, 1836 nr 65, 1837 nr 64, 1838 nr 57, 1839 nr 67. G 1 BA:39. Mantalslängd År 1840, Jakobs församling nr 61. G 1 AA Kronotaxeringslängd 1841, Jakobs församling nr 75. Bolin 1944:31-50. Svenskt biografiskt lexikon 1931:602-606.

tog lektioner för en hovkapellist, för piano för direktör Carl Sillén, i harmonilära och komposition för en redan berömd musiker. Slutligen ämnade jag helt och hållet ägna mig åt musiken och blev inskriven i Musikaliska akademien såsom elev.¹⁵

Men han blir avrådd av sin lärare i komposition, som tyckte han börjat musicera för sent i livet för att bli något.

Mellan 1842 och 1844 noteras Grafström som boende på "Kongl. Slottet" och som "Conditori Gesällen hos H.M. konungen (Karl XIV Johan)" och "conditor" 1844. Följande år, 1845, antecknas han som "f d conditorigesällen" och fortfarande boende i slottet.¹⁶ Tydligt dröjde det innan han fick sin lön därifrån och för att försörja sig började han ge lektioner i musik och hade ibland 5-6 elever samtidigt. Det ekonomiska läget blev inte bättre och han bestämde sig snabbt för att göra en gesällvandring. Han sålde allt vad han hade för att finansiera resan inklusive musikinstrumenten.¹⁷ Under perioden 1846 till 1847 gjorde Grafström sin gesällvandring till utlandet och besökte bl.a. Paris. Han var åtminstone tillbaka i Stockholm i september 1847 då han vinner burskap i Stockholm som "Socker- och Schweitzerbagare".¹⁸ Grafström börjar sitt yrkesliv i en för hantverkarna och deras skrån omvälvande tid. 1846 avskaffas skråväsendet och 1854 kraven på mästarprov och burskap. Detta innebar full frihet för vem som helst att bedriva handel eller hantverk utan krav på organisationstillhörighet.

Carl Johan Grafström träffade möjligen sin blivande hustru, Adèle Julie Boutillot (1821-1898) i Frankrike. 1848 gifter sig paret Grafström-Boutillot. Vid bröllopsakten deltar bl.a. musikhandlaren Ninian Caron som vittne.¹⁹ 1849 föds första barnet, dottern Marie Pauline, och vid dopet vittnade bl.a. Ferdinand de la Croix. Från 1852 finner vi familjen bosatt på Malmtorgsgatan 8 i en fastighet som då ägdes av bokhandlaren (tillika musikförläggaren m.m.) Lars Gustaf Rylander där han också

¹⁵ Enligt vänligt e-postmeddelande 2013-02-04 från Yvonne G Mårtensson som äger dagboken efter sin farfars far Carl Johan Grafström. Det saknas dock belägg för att Grafström var inskriven i Kungl. Musikaliska akademins protokoll för perioden 1830-1840. AI:a 9-12

¹⁶ Stockholms stadsarkiv, Överståthållarämbetet för uppborärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BC Register till mantalslängder och mantalsuppgifter. Staden inre 1842 nr 1788, 1843 nr 1778, 1844 nr 1937, 1845 nr 1937.

¹⁷ Enligt vänligt e-postmeddelande 2013-02-04 från Yvonne G Mårtensson.

¹⁸ Stockholms stadsarkiv, Handels- och ekonomikollegium D 1 a 1. Borgarböcker för handlande, sjökaptener m.fl. 1847-1859. Anteckningsbok öfver personer, som hos Stockholms stads Handels-Collegium anhållit om burskap...

¹⁹ Stockholms stadsarkiv, Klara kyrkoarkiv E I:8 Lysnings- och vigselböcker 1842-1851

hade sin musik- och bokhandel.²⁰ På samma adress huserade senare både Svala & Söderlund Kungl. Hofmusikhandel samt f.d. musikförläggaren Abraham Lundquist.²¹

Grafströms första publicerade skrift, *Inga giftiga färger!*, trycktes 1854 och 1856 (Biedenfeld 1854). Inom sitt yrkesområde bedrev han ett omfattande upplysnings- och förändringsarbete i föredrag och tryckta skrifter och han argumenterade utifrån sina gedigna kunskaper om hantverket, men också med vetenskaplig grund i sina kunskaper i kemi m.m.

I december 1856 inkommer Grafström med ett förslag till om- och påbyggnad av sin då förvärvade fastighet kv. Åskeslaget 13 och med gatuadresserna Norra Smedjegatan 25 samt Malmskillnadsgatan 28.²² På Norra Smedjegatan hade Grafström både bostad och sockerbageri, och konditoriet flyttades sannolikt redan 1849 till Malmskillnadsgatan. Norra Smedjegatan var en bakgata som inte lämpade sig för en utåtriktad försäljningsverksamhet. Malmskillnadsgatan hade däremot ett utmärkt affärsläge alldeles intill det livliga Brunkebergstorg. Uppenbarligen var Grafström framgångsrik som sockerbagare och konditor med en klar inriktning avseende kvalitet på både råvaror, presentation och teknisk utveckling. Grafström var ordförande i Stockholms konditorförening från dess start 1877 till 1889 (Svenskt biografiskt lexikon 1969:202; Grafström 1892:4).

Men Grafström var också engagerad i olika samhällsfrågor. Under perioden 1863-1890 var han liberal ledamot av Stockholms stadsfullmäktige och dessutom riksdagsledamot för Stockholms stads valkrets i andra kammaren åren 1867-1871 samt 1885-1887. Under sin första riksdagsmannaperiod tillhörde Grafström det nyliberala partiet bland vars mera framträdande ledamöter märktes bl.a. författaren August Blanche. Ett annat uttryck för Grafströms samhällsintresse var hans engagemang i borgerskapets militärkår (borgargardet), där han utsågs till kapten och kompanichef 1863, och senare i skarpskytterörelsen. Ledande inom den senare rörelsen rörelsen var bland andra kända publicister som Lars Johan Hierta och Viktor Rydberg d.v.s. samma personer som drev frågan om allmän och lika rösträtt.

I september 1878 flyttar Grafström till Stora Badstugatan 68 (nuvarande Sveavägen). Han säljer sin fastighet på kv. Åskeslaget 13 och drar sig tillbaka från

²⁰ Stockholms stadsarkiv, Klara kyrkoarkiv C I b:8 Dopböcker över äkta barn (1828-1850) s. 509.

²¹ Stockholms stadsarkiv, Jakob och Johannes kyrkoarkiv. Husförhörslängd Aia:71, 1851:28.

²² Stockholms stadsarkiv, Överståthållarämbetet för uppboresärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BB:17 Mantalsuppgift 1850, Jakobs församling nr 317.

yrkeslivet. Han fortsatte sitt skriftställereri och sina föreläsningar. Inte för inte har en av hans skrifter titeln *Idogheten såsom samhällets grundval* (Grafström 1880). Här ger han en sammanfattning av hela civilisationens utveckling och skriften visar att han var en allmänbildad, historiskt intresserad och filosofiskt lagd person. Grafström är också en typisk företrädare för övergången från hantverk till industri, eller som han uttrycker det, från ”hantverksslöjd till storslöjd”. 1892 publicerades Grafströms magnum opus och hans sista bok: yrkeshandboken *Konditorn* (Grafström 1892). Samma år den 27 juli avlider Carl Johan Grafström.²³ Den i sammanhanget något udda gitarrskolan är ett exempel på hans behov av att uttrycka sig skriftligt, med noggrannhet och undervisande. Bouppteckningarna efter både Carl Johan och hustrun Adèle Grafström är kortfattade och innehåller inga upplysningar av musikaliskt intresse. Dottern Marie Pauline till viken Grafström dedicerade ett exemplar av sin gitarrskola, avled 1926, men i hennes bouppteckning är det enda föremål med musikalisk anknytning som nämns ett ”pianino”.²⁴

Sammanfattning

Carl Johan Grafströms gitarrskola kan knappast ses som ett betydande musikaliskt verk. Däremot kan gitarrskolan ses som ett exempel på ett utvecklat hemmamusicerande och ett försvar för ett musikinstrument med låg status i det framväxande borgerliga Sverige. Grafströms skola är unik som den enda gitarrskolan med ett helt svenskt ursprung före Jonas Petrus Sjöbergs skola från 1876. Till skillnad från många andra av tidens gitarrskolor saknar Grafströms bok melodiska övningsstycken utan består nästan helt av repetitiva övningar som knappast kan ha inspirerat eleven särskilt mycket. Möjligen avspeglas här Grafströms grundlighet och noggrannhet från hans egentliga yrkesverksamhet och hans erfarenheter från skråhantverkstiden. Innan man får ta sig an de mer komplicerade konditoriprodukterna måste man lära sig grunderna! Grafström vill kanske överföra samma förhållningssätt till musikområdet. Gitarrskolan är den enda av Grafströms många publikationer som gavs ut under pseudonym, vilket möjligen kan tyda på att den väletablerade sockerbagaren och konditorn inte riktigt ville förknippas med gitarren. Kanske ville han som amatör på området helt enkelt vara blygsam? Som representant för det framväxande borgerliga samhället och övergången från

²³ Stockholms stadsarkiv, F I:13 Död- och begravningsböcker 1889-1892:198.

²⁴ Stockholms stadsarkiv, Justitiekollegium 1637-1856, Förmyndarkammaren 1667-1924, Rådhusrättens 1:a avdelning 1850-1924 F 1 A Bouppteckningar 1926:486.

hantverks- till industriproduktion är den mångsidige Carl Johan Grafström en intressant person. Han var en mångsysslare av stora mått och gitarrskolan är bara ett av många uttryck för detta.

KÄLLFÖRTECKNING

OTRYCKTA KÄLLOR

Carl Johan Grafströms dagbok i privat ägo.

Stockholms stadsarkiv

Adolf Fredriks kyrkoarkiv F I:13 Död- och begravningsböcker 1889-1892, 198

Adolf Fredriks kyrkoarkiv B I a:31, Inflyttningslängd 1891

Handels- och ekonomikollegium D 1 a 1. Borgarböcker för handlande, sjökaptener m.fl. 1847-1859. Anteckningsbok öfver personer, som hos Stockholms stads Handels-Collegium anhållit om burskap...

Jakob och Johannes kyrkoarkiv A I a:71 Husförhörslängd, 1851

Jakob och Johannes kyrkoarkiv E II:9 Lysningsböcker 1873-1880

Justitiekollegium 1637-1856, Förmyndarkammaren 1667-1924, Rådhusrättens 1:a avdelning 1850-1924 F 1 A Bouppteckningar 1926:486

Klara kyrkoarkiv E I:8 Lysnings- och vigselböcker 1842-1851

Klara kyrkoarkiv C I b:8 Dopböcker över äkta barn (1828-1850)

Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 AA
Kronotaxeringslängd 1841, Jakobs församling nr 75

Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BA:39
Mantalslängd År 1840, Jakobs församling nr 61

Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BB:2-6
Mantalsuppgifter 1835-1839, Jakobs församling 1835 nr 63, 1836 nr 65, 1837 nr 64, 1838 nr 57, 1839 nr 67.

Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BC
Register till mantalslängder och mantalsuppgifter. Staden inre 1842 nr 1788, 1843 nr 1778, 1844 nr 1937, 1845 nr 1937.

Överståthållarämbetet för uppbördsärenden, Kamrerarexpeditionen, G 1 BB:17
Mantalsuppgift 1850, Jakobs församling nr 317 *Musik- och teaterbiblioteket*

Musik och teaterbiblioteket

Kungl. Musikaliska akademins protokoll för perioden 1830-1840. AI:a 9-12

TRYCKTA KÄLLOR

Biedefeld, Eugenia von (1854). *Fruktvännen ... hvar till som bihang följer : Inga giftiga färger! : ... af Carl J Grafström*. Stockholm: Beckman.

Bolin, Gunnar (1944). *Från gamla Brunkberget och De la Croix till Gillet*. Stockholm: Victor Pettersson.

Bredvad-Jensen, Claes (1972). *Solistiskt gitarrspel i Sverige*. 60-poängsuppsats i musikvetenskap. Lunds Universitet.

Dagligt Allehanda 22 september 1801.

Fryklund, Daniel (1931). Bidrag till gitarristiken, *Svensk tidskrift för musikforskning*, vol. 13, s. 56.

Fälth, Eva (1998). "Ett ganska behagligt instrument" gitarrspel i Sverige 1800-1860. Uppsats för 40 poäng i musikvetenskap, Musikvetenskapliga Institutionen, Göteborgs universitet.

Giertz, Martin (1979) *Den klassiska gitarren...* Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag

Giuliani, Mauro (1842-1848). *Mauro Giuliani's Guitarr-Skola...* 2dra upplagan. Stockholm: Abr. Hirsch, PN 312.

Grafström, Carl Johan (1856). *Inga giftiga färger!...* Stockholm: Eget förlag.

- (1857), *Ny gitarr-skola för begynnare och dem, hvilka utan att ega musikaliska förkunskaper, likväl vilja på egen hand lära sig spela Guitarr. Innehållande fullständig musikalisk förkänedom och så mycket af musikens teori som för en Guitarrspelare kan vara nödigt att känna, samt: skalor, intervaller och utvikningar i mer än hundra öfningar, jemte tolf korta korta men högst ändamålsenliga öfningsstycken. Af G. J. Charles*. Stockholm: Eget förlag. Exemplar i Statens musik- och teaterbibliotek (2 ex under signum Gi. S. a 1), i Uppsala universitetsbibliotek (signum Sv.instr.mus.tr. Läroböcker 36:8) samt i Lunds universitetsbibliotek (signum Musik).

- (1869), *Riksdagsmannaredogörelse för 1867-1869*. Stockholm: Eget förlag.

- (1880). *Idogheten såsom samhällets grundval*. Stockholm: Eget förlag.

- (1892). *Konditorn...* Stockholm: Sigfrid Flodins förlag.

- Höijer, Johan Leonard (1864). *Musik-Lexikon...* Stockholm: Abr. Lundquist, 1864.
- (1867). *Musik-Lexikon. Supplement-häfte*. Stockholm: Abr. Lundquist.
- Intelligensblad för svenska bokhandeln* No. 24 den 28 November 1857 och No. 2 den 23 januari 1858
- Karle, Gunhild (2000). *Kungl. Hovkapellet i Stockholm och dess musiker 1772-1818*. Uppsala: Eget förlag.
- Linnström, Hjalmar (1861). *Svenskt boklexikon åren 1830-1865, Förra delen A-L*. Uppsala: Bokgilletts förlag.
- "Litet förläggarelexikon" (1970). *Svenskt musikhistoriskt arkiv Bulletin* nr. 4, 2. Uppl. s. 9-13.
- Norberg, Anders (1988). *Tvåkammarriksdagen 1867-1970. Ledamöter och valkretsar. Band I*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ozolins, Berit (1970). *Musiknotiser i bouppteckningar åren 1690-1854 : arkivstudier inför en undersökning om Göteborgs musikhistoria*. Uppsats för seminariet i musikvetenskap vid Göteborgs universitet.
- Sparr, Kenneth (1988). "Gitarren i Sverige till 1800-talets mitt". *Gitar och Luta* 21 no. 3 1988, s. 46-55
- (1989a). En samling äldre gitarmusik från Skottorp slott. *Gitar och Luta* 22 no. 1 1989, s. 9-16.
- (1989b). Musik för gitarr utgiven i Sverige 1800-1860. *Svenskt musikhistoriskt arkiv Bulletin* 24, Stockholm, s. 20-40.
- Stenstadvold, Erik (2010). *An Annotated Bibliography of Guitar Methods, 1760-1860*. Hillsdale, New York and London: Pendragon Press.
- Stockholms Posten* 7 mars 1804
- Svenskt biografiskt lexikon* (1931). Band 10, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Svenskt biografiskt lexikon* (1969). Band 17, Stockholm: P.A. Norstedt & söner.
- Tegen, Martin (1982). "Tonernas vågor" eller vilken musik var populär på 1860-talet? Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, Stockholm.

Wiberg, Axel (1955). *Den svenska musikhandelns historia*. Stockholm: Svenska Musikhandlare Föreningen.

INTERNETKÄLLOR

Grafström, släkter, *Svenskt biografiskt lexikon*. Tillgänglig:
<<http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=13126>> (2012-06-30).

Sparr, Kenneth. *En samling äldre gitarmusik från Skottorp slott*. Tillgänglig:
<<http://www.tabulatura.com/skottorp.pdf>>(2012-06-28)

- *The Guitar in Sweden to the mid 19th Century*. Tillgänglig:
<<http://www.tabulatura.com/SWEGUIT.htm>> (2012-06-18)

- *Musik för gitarr utgiven i Sverige 1800-1860 Katalog*. Tillgänglig: - *Music for the Guitar Printed in Sweden 1800-1860. A Catalogue*. Tillgänglig:
<<http://www.tabulatura.com/GUITSWE.htm>> (2012-06-18).

Svenskt visarkiv, *Vis- och låtregister*. Tillgänglig:
<<http://katalog.visarkiv.se/lib/views/visolat/ShowRecord.aspx?id=557549>> (2012-06-30).

XVI Nordic Musicological Congress

Stockholm 2012

Proceedings

Editor Jacob Derkert

Coeditor Peder Kaj Pedersen

XVI Nordic Musicological Congress
has been supported by

The Royal Academy of Music, Sweden

The Tobias Norlind Foundation

Stockholms
universitet

Title: XVI Nordic Musicological Congress, Stockholm 2012 - Proceedings

Editor: Jacob Derkert

Coeditor: Peder Kaj Pedersen

Department of Musicology and Performance Studies
Stockholm University

© The individual authors, and the Department of Musicology and
Performance Studies, Stockholm University 2014

Cover photo: Overview of lake Vättern at Övralid, Sweden (2010),
Centre of Nankang, China (2012)

ISBN 978-91-976961-6-6